

Köy Enstitüleri Araştırması: Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü Mezunlarının Kampüsteki Tarihi ve Mimari Yapılara İlişkin Algıları ve Deneyimleri

Village Institutes Research: Kayseri Pazarören Village Institute Graduates' Perceptions and Experiences of Historical and Architectural Structures on the Campus

Gözde Kuzu Dinçbaş¹

öz

Bu çalışmada, cumhuriyetimizin 100. yılında gündeme gelmeyi fazlasıyla hak eden, eğitim tarihimiz açısından önemli bir noktada bulunan köy enstitüleri konu edilmektedir. Her biri düzenlenen mimari yarışmalar sonucunda özenle inşa edilen, buldukları bölgedeki gelişimin ve değişimin öncüsü olan köy enstitülerinin ülkemizdeki öneminin bir kez daha hatırlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda, üzerinden 84 yıl geçmesine rağmen mimari anlamda özgünlüğünü büyük ölçüde koruyan Kayseri ili, Pınarbaşı ilçesindeki Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi araştırma alanı olarak seçilmiştir. Bu araştırma neticesinde, günümüzde birçok ildeki köy enstitüsüyle aynı kaderi paylaşan Pazarören'deki tarihi binaların (ana bina, yatakhane binaları, sinema ve tiyatro salonu, spor salonu, atölyeler, öğretmenler lokali, fırın, tuvaletler, garaj, lojmanlar, hamam ve çamaşırhane) korunması ve gelecek nesillere aktarılması konularına dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada, yapıların yerinde incelenerek güncel durumlarının tespit edilmesi ve Pazarören'de eğitim görmüş öğretmenler ile yapılan mülakatlar, tarihi ve mimari metinler, bilimsel makaleler vb. yayınlar veri kaynakları olarak kullanılmıştır. Bu kapsamda, Pazarören Köy Enstitüsü'nde farklı dönemlerde (1943-1968) eğitim görmüş 18 kişiye ulaşılmıştır. Yerleşke içindeki tarihi yapıların cephe ve mekân özelliklerinin kişiler üzerinde yarattığı etkinin ölçülmesine yönelik anketlerden yararlanılmış ve günümüzde restorasyon aşamasında olan "Ana Bina"nın Anlam Farklılaşma Ölçeği (AFÖ) kapsamında cephe ve mekân özelliklerinin bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonuç olarak, Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nde yer alan yapıların sadece etkili bir fiziki özelliğe sahip olmadıkları, bunun ötesinde toplumun kültürel hafızasını ve kimliğini yansıtan önemli miras unsurları oldukları gözlemlenmiş ve anlaşılmıştır. Araştırmanın bulguları, Cumhuriyet Dönemi eğitim yapılarının çağdaşlaşma ve aydınlanma yolunda kıymetli bir örneği olan Pazarören Köy Enstitüsü'nün önemini vurgulanmasına, kültürel ve sosyal değerinin korunmasına, eski yapıların onarımlarının yapılarak yeniden işlevlendirilmesine ve bölgenin yakından tanıtılarak canlandırılmasına yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi, Eğitim yapıları, Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü, Mekân algısı, Tarihi çevre ve koruma, Kültürel miras

ABSTRACT

This study focuses on the village institutes, which deserve to be on the agenda for the 100th anniversary of our Republic and which are at an important point in terms of our educational history. The importance of the village institutes in our country, each of which was carefully built as a result of organized architectural competitions and which were the pioneers of development and change in the region where they were located, should be remembered again. In this context, Pazarören Village Institute Campus, located in the Pınarbaşı district of Kayseri province, was chosen as the research area, which has largely preserved its architectural originality even after 84 years. As a result of this research, aims

¹ **Corresponding Author:** (Dr. Öğr. Üyesi) Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Kayseri, Türkiye, gdincbas@nny.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5112-4930

to draw attention to the preservation and transfer of historical buildings (the main building, dormitory buildings, cinema and theater hall, gymnasium, workshops, teachers' clubhouse, bakery, toilets, garage, lodgings, hammam and laundry) in Pazarören, which share the same fate with village institutes in many provinces today, to future generations. In the research, the status of the buildings by examining them on site, interviews with teachers who were educated in Pazarören, historical and architectural texts, scientific articles, and publications were used as data sources. In this context, 18 people educated at Pazarören Village Institute in different periods (1943-1968) were reached. Questionnaires were used to measure the impact of the façade and spatial features of the historical buildings on the campus on the people, and an evaluation of the façade and spatial features of the "Main Building", which is currently under restoration, was made within the scope of the Semantic Differentiation Scale (SDS). As a result, it has been observed and understood that the buildings in the Pazarören Village Institute Campus are not only effective physical features but also important elements of heritage that reflect the cultural memory and identity of the society. The findings of the research will help to emphasize the importance of Pazarören Village Institute, which is a valuable example of Republican period educational buildings on the path of modernization and enlightenment, to protect its cultural and social value, to repair and re-function old buildings, and to revitalize the region by introducing it closely.

Keywords: Early Republican period, Educational buildings, Kayseri Pazarören village institute, Space perception, Historical environment and conservation, Cultural heritage

GİRİŞ:

Türkiye eğitim tarihinde önemli bir yeri bulunan köy enstitülerinin kuruluşu, Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim ve kültür alanında yapılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü (3 Mart 1924) ve Harf Devrimi'nden (1 Kasım 1928) sonra ülkemizin gelişmesi, büyümesi ve kalkınması yolundaki mihenk taşlarından biridir. Çalışmada öncelikli olarak, köy enstitülerinin kuruluşu ve tarihsel gelişiminden bahsedilecek, Türkiye'deki örneklerine yer verilecek ve kapatılma süreçlerine değinilecektir. Daha sonra çalışma alanı olarak belirlenen ve 1940-1954 tarihleri arasında başta Kayseri olmak üzere Kırşehir, Niğde, Sivas ve Yozgat illerindeki öğrencilerin de eğitim gördüğü Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nde yer alan tarihi yapılar tanıtılacaktır. Enstitü binalarında farklı dönemlerde (1944-1981) eğitim görmüş öğretmenler ile yapılan görüşmeler neticesinde, inşa edildikleri dönemde (1940) sayıları yaklaşık olarak 60'ı bulan ancak günümüzde 14 adet tarihi yapının yerinde görülebildiği yerleşke içinden restorasyonu devam eden "Ana Bina (İdare Binası)" hakkında bir değerlendirme yapılacaktır.

Bu araştırmada amaç, 14 sene boyunca köy enstitülerinin ülkemize yaptığı katkıların gündeme getirilmesi, korunarak gelecek nesillere aktarılabilmesi ve Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki tarihi yapılara dikkat çekilmesi ve korunmasıdır. Çalışma ayrıca, yerleşkedeki tarihi yapıların cephelerinin ve mekânsal özelliklerinin kullanıcılar üzerindeki etkisine odaklanırken, köy enstitülerinin toplumsal belleğin ve kimliğin bir parçası olarak kültürel miras olarak korunması gerektiğini ve bu koruma sürecinde sürdürülebilir bir dengenin nasıl sağlanabileceğini de araştırmaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda çalışmada aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır. Bu araştırma soruları, Erken Cumhuriyet Dönemi eğitim yapılarından biri olan Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nin mimari yapılarına odaklanmaktadır.

1. Pazarören Köy Enstitüsü'ndeki tarihi yapıların mimari özellikleri ve işlevleri nelerdir? Binaların özgün işlevleri ve tasarımları günümüzde ne ölçüde korunmuştur? Mimari miras açısından önem taşıyan, korunması gereken ve restorasyon için öncelikli olan tarihi yapılar hangileridir?
2. Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki tarihi binaların cephe ve mekân özellikleri kullanıcıların bu binalara ilişkin algılarını ve deneyimlerini nasıl etkilemektedir?
3. Köy enstitülerinin mimari yapıları, Türkiye'nin kültürel mirasının korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından nasıl bir rol oynamaktadır?

Çalışmada ilk olarak ayrıntılı bir literatür araştırması yapılmış, ilgili kurum ve kuruluşlardan (Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü (KKVKBKM), Işık Proje arşivi) alan ile ilgili belgeler (projeler, fotoğraflar vb.) elde edilmiştir. Yapılan literatür araştırması ile "Köy Enstitüsü" başlıklı çalışmaların özellikle cumhuriyetin 100. yılı dolayısıyla ele alınan konuların başında gelmeye başladığı, ancak buna rağmen Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki tarihi yapılar üzerine yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu gözlenmiştir.

İkinci olarak, ilgili kurum ve kuruluşlardan elde edilen arşiv belgelerinde isimleri geçen binalar yerinde incelenmiş ve Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki tarihi yapıların cephe ve mekân özelliklerinin kullanıcılar üzerindeki etkisi üzerinde durulmasına karar verilmiştir.

Bu kapsamda, söz konusu binalarda eğitim görmüş Pazarören Köy Enstitüsü mezunlarından oluşan odak grupları (18 kişi) ile mülakatlar/anketler yapılmıştır. Çalışmanın başında, köy enstitüsü yıllarında (1940-1954) Pazarören'de eğitim görmüş öğretmenlere ulaşılması hedefiyle yola çıkılrsa da 90 yaş üzeri iki değerli öğretmen dışında kimseye ulaşılamamıştır. Edinilen bilgilere göre, kuruluşunun ardından geçen 70 senede mezun öğretmenlerin birçoğu vefat etmiş, görevleri gereği Kayseri dışına taşınmış ya da adres ve iletişim bilgileri kaybolmuştur. Bu sebeple, Sayın Kemal ÇATALTEPE (93) ve Nafiz AĞCA (91) ile yapılan yüz yüze görüşmeler, köy enstitüleri üzerine yapılan araştırmalar için kıymetli bilgiler içermektedir.

Örneklem sayısının arttırılabilmesi ve anket verilerinin istatistiksel analizinin yapılabilmesi için çalışma kapsamı genişletilmiştir. Bu aşamada, köy enstitülerinin kapatılması sonucu "Pazarören Köy Enstitüsü" adının "Mimar Sinan İlk Öğretmen Okulu ve Mimar Sinan Öğretmen Lisesi" olarak değiştirildiği dönemde eğitim görmüş öğretmenler de çalışmaya dahil edilmiştir. Kayseri Öğretmenevi'nde yapılan mülakatlar süresince Pazarören'de eğitim görmüş kalabalık bir öğretmen kitlesine ulaşılmıştır. Ancak çalışma sınırlarının "tarihi yapıların cephe ve mekân özelliklerinin kişiler üzerinde yarattığı etkinin ölçülmesi"ne yönelik olması kişiler üzerinde çekimserliğe sebep olmuştur. Eğitim aldıkları dönemde tarihi yapıların cephe ve mekânsal ölçekte algılanmasına yönelik farkındalıklarının olmaması ve mezun olmalarının üzerinden uzun yıllar geçmiş olması çalışmaya olan çekimserliklerinin haklı bir yanı olabilir. Bu süreç dahi çalışmanın literatüre olan katkısını ve önemini vurgulamaya yetmektedir.

Katılımcıların gönüllülük esasına dayalı anket sorularını cevaplamadaki kararsızlıkları ya da çalışmaya katkı sunmak istemeleri ancak sağlık sorunları (görme, işitme kaybı vb.) ve teknolojik imkansızlıklar (telefon ya da bilgisayar kullanımına hakim olmama, internet erişimi olmaması vb.) gibi nedenlerden dolayı veri elde edilemeyecek olması, katılımcı sayısının 18 kişi olarak belirlenmesine sebep olmuştur.

Köy Enstitüsü mezunları ile doğrudan yapılan bu görüşmelerle, mimari yapıların kullanıcıları üzerindeki hafıza izlerinin belirlenmesi ve yapıların kültürel miras noktasındaki niteliklerine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca odak gruplarının oluşturularak yerel ve toplumsal katılımı vurgulayan nitel bir veri toplama yöntemi kullanılması araştırmacının özgünlüğünü ön plana çıkarmaktadır. Bunun yanında mimari mirasın korunması, gelecekteki kullanımı, kültürel mirasın turistik potansiyeli ve bölge ekonomisine olan faydaları genellikle ihmal edilen bir boyut olduğu için bu alana yapılacak olan katkı da oldukça önemlidir.

Pazarören Köy Enstitüsü'ndeki tarihi yapılara ait görsellerin ağırlıkta olduğu anketler, odak gruplarının yerleşke içinde yaşadıkları ve deneyimledikleri 14 adet eski (tescilli) yapının her biri için ayrı ayrı düzenlenmiş toplam 12 adet sorudan oluşmaktadır. Bahsi geçen eski yapılar; "ana bina (idare binası), Gülcemal yatakhanesi, kızlar yatakhanesi, sinema/tiyatro salonu, spor salonu, öğretmenler lokali, okul tamirhanesi (atölyeler: demir atölyesi), fırın, tuvaletler, hamam ve çamaşırhane, garaj, lojman 1, lojman 2, lojman 3" şeklindedir (Tablo 1).

Hazırlanan anket soruları Google Forms aracılığıyla oluşturulmuş, online ve yüz yüze olmak üzere 2 farklı şekilde uygulanmıştır. Genelde şehir dışında ikamet eden kişilere uygulanacak olan online anket verileri Excel'de Csv formatında kaydedilmiş, aynı sorular Word formatında hazırlanıp çıktısı alındıktan sonra Kayseri'de ikamet eden katılımcılara yüz yüze olarak yöneltilmiştir.

Ankette yer alan sorular iki bölüm halinde düzenlenmiştir. İlk bölümde katılımcılara yönelik genel sorular (cinsiyet/yaş/egitim durumu/mezuniyet yılı/deneyimlenen yapılar/en beğenilen yapılar vb.), ikinci bölümde ise yerleşkedeki tarihi yapıların cephe ve mekân özelliklerinin kullanıcı algısı üzerindeki etkisini değerlendirmeye yönelik sorular (büyük/küçük, ferah/kasvetli, düzenli/karmaşık vb.) yer almaktadır. Katılımcıların 65 yaş üstü yetişkin bireyler olması anket sorularının kolay, anlaşılır ve pratik

bir şekilde cevaplanabiliyor olmasını gerekli kılmıştır. Bu aşamada, yapıların mimari özelliklerine yönelik hazırlanan anket soruları görsel çevre değerlendirme tekniği olan Anlam Farklılaşma Ölçeği (AFÖ) kapsamında 1-5 arasında olumlu ve olumsuz zıt sıfatları içeren 10 adet soru (Tablo 2) ve 2 adet açık uçlu soru şeklinde düzenlenmiştir. Örneklem sayısının kısıtlı olması, verilerin analiz edilme aşamasında zorlayıcı olacağından (Anlam Farklılaşma Ölçeği'nin güvenilirliğinin test edilmesi, verilerin istatistiksel açıdan anlamlı bulunması vb.) katılımcıların vermiş oldukları cevaplar yüzde formatında (%) değerlendirilmiştir (Tablo 2).

Anketin birinci bölümünden elde edilen yanıtlar incelendiğinde katılımcıların öğrenci oldukları dönemde Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki çoğu yapıyı deneyimledikleri anlaşılmıştır. Kişilerin en beğendikleri (kullanıcısı oldukları ya da olmadıkları) yapılara verdikleri yanıtlar ise: “%5,9 Öğretmen Lojmanları, %17,6 Kızlar Yatakhanesi, %29,4 Tuvaletler, %35,3 Fırın, %52,9 Hamam ve Çamaşırhane, %58,8 Öğretmenler Lokali, %64,7 Okul Tamirhanesi, %76,5 Spor Salonu, %82,4 Sinema/Tiyatro Salonu, %88,2 Gülcemal Yatakhanesi ve %100 Ana Bina (İdare Binası)” şeklinde olmuştur (Tablo 2). Tüm katılımcıların “Ana Bina (İdare Binası)” ile ilgili beğeni ve hassasiyetlerinin üst düzeyde (%100) olması, çalışmada yalnızca Ana Bina ile ilgili ayrıntılı anket sonuçlarına yer verilmesini gerekli kılmıştır.

1. Köy Enstitülerinin Kuruluşu ve Tarihsel Gelişimi

Köy okullarına öğretmen yetiştirme ve köy öğretmenlerinin eğitilmesi fikri, Cumhuriyet Dönemi öncesinde İsmail Mahir Efendi (1869-1916), İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978) ve Ethem Nejat (1887-1921) gibi eğitimcilerin önderliğinde başlamış, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte şekillenmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde, köylerdeki eğitim seviyesini yükseltmek ve halkın genel eğitim düzeyini artırmak için köy öğretmenlerinin nitelikli ve etkili bir şekilde yetiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Türk eğitim sistemini yeniden yapılandırmak amacıyla Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'in (1925-1929) başkanlığı sırasında 789 kanun numaralı, 22 Mart 1926 tarihli “Maarif Teşkilatına Dair Kanun” çıkartılmıştır (Karagöz, 2005; Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1926). Bu kanun çerçevesinde Denizli ve Kayseri-Zincidere'de (Şekil 1) açılan Köy Muallim Mektepleri (Köy Öğretmen Okulları) (1926-1932) ve Eğitim Kursları (1935-1947) (Şekil 2) ile köy enstitülerinin temeli atılmıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'ın (1935-1938) talebi üzerine, M. Kemal Atatürk tarafından bu kurslarda, askerliğini çavuş ya da onbaşı olarak yapan yetenekli (okuma yazma eğitimi görmüş, marangozluk, tornacılık, aşçılık, ziraat gibi bazı mesleki eğitimleri almış) köy gençleri görevlendirilmiştir.

Şekil 1. Kayseri, Zincidere Köy Muallim Mektebi (Yazar tarafından çekilmiştir, 24.09.2023)

Şekil 2. Pazarören Eğitim Kursu (Özel, 1941)

Cumhuriyet Dönemi'nde köylerin çoğuna uzun yıllar okul inşa edilememiş ya da öğretmen sağlanamamıştır. Bu sebeple cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlı'dan kalan okul yapıları kullanılmış, ihtiyacı karşılamayan yapılar onarılıp eklemelerle genişletilmiştir (Özbek, 2013). 1935-1936 yıllarında 16 milyon nüfuslu Türkiye Cumhuriyeti'nin %80'i köylerde yaşamaktadır. Okuma yazma oranı şehirlerdeki %20'lik dilimde dahi %75 iken, köylerde bu oran %25'i geçmemektedir (Pehlivanoğlu, 2016). Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan 1936 yılında TBMM'de yaptığı konuşmada 40 bin köyden 35

bininde okul ve öğretmen olmadığını belirtmiştir. Okul bulunan köylerdeki ilköğretim eğitimi ise üç yıldır. 1939 yılında I. Eğitim Şurası'nda tüm köy ilkokulları beş yıla çıkarılmıştır (Akyüz, 2007). Dolayısıyla çağdaş bir Türkiye hedefinde olan aydınlar için işe temelden, köylerdeki okuma yazma oranının artırılması ile başlanmalıdır.

17 Nisan 1940 tarihinde kabul edilen 3803 sayılı "Köy Enstitüleri Kanunu" (T.C. Resmî Gazete, 1940) ile ilköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç (1935-1946) ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel (1938-1946) öncülüğünde köylerin içten iyileştirilmesi arayışıyla, köy ve köylünün esas alınarak geliştirildiği, köy okullarına öğretmen ve diğer meslek elamanlarını yetiştirmek, yörenin kalkınmasına öncülük etmek amacıyla "Köy Enstitüleri" kurulmasına karar verilmiştir (Aysal, 2005; Bahadır, 2006; Kurşuncu, 2018; Pehlivanoglu, 2016).

Açılacak okulların yer seçimleri konusunda cumhuriyet ideallerini ülke bütününe yaymak hedefinin mekânsal karşılığı olarak demiryollarına vurgu yapılmış, özellikle şehir merkezlerinden uzak, doğa ile iç içe olan, köylere yakın, malzeme teminine ve ziraat yapmaya müsait, geniş arazileri bulunan, yaklaşık bin kişilik bir nüfusun ihtiyaçlarına uygun koşullarda yerler seçilmesine özen gösterilmiştir (Işın, 2010). Şehirlerde yetişen öğretmenler köyde görev yapma konusunda pek de gönüllü değildir. Bu sebeple, Anadolu üzerinde sayıları 21'i bulan (Şekil 5) bu eğitim yuvalarında eğitim görececek kişilerin köyde doğmuş ve büyümüş olması şartıyla, köye ve köylüye hizmet etmek amacıyla olmaları, kalıplaşmış, kitaba ve imtihana bağlı, hazırcı ve seyirci öğrenciler yetiştirmenin dışında, hayatla ilgisi olan her türlü bilginin iş prensibine dayanarak uygulamalı olarak yapıldığı "iş içinde üretim, üretim içinde öğretim" ilkesinin benimsendiği, öğrencilerin eğitimlerini tamamladıktan sonra tekrar köye dönerek köyün içten canlandırılması için çalışmaları beklenmektedir (Gediklioğlu, 1971).

Okullarda okutulacak ders kitapları çeşitli kanun ve yönetmelikler çerçevesinde belirli kurumlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kitapların 1926 yılında Maarif Vekâleti'ne bağlı Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nce, 1933 yılından itibaren ise Maarif Vekâleti'nce seçilmesine ve basılmasına önem verilmiştir (Çapa, 2014). Köy enstitülerinin eğitim programı ise ilk kez 1943 yılında resmi olarak yayımlanmıştır. Öğretim programları hazırlanırken öncelikle Köy Enstitüsü Kanunu dikkate alınmıştır. Sonrasında enstitülerinin bulunduğu illerdeki iklim, coğrafi koşullar ve çevresel faktörler göz önünde bulundurulmuş, ortaokul ve öğretmen okulu öğretim programlarından yararlanılmıştır (Binbaşoğlu, 1990). Köy Enstitüsü Öğretim Programı'na göre ilkokulu bitiren çocuklar sınavla köy enstitülerine alınmaktadır. Beş yıl süren eğitim öğretim süresince öğrenciler haftada 22 saat (%50) Genel Kültür ve Meslek Dersleri, 11 saat (%25) Tarım Ders ve Etkinlikleri, 11 saat (%25) Sanat ya da Teknik Ders ve Etkinlikleri şeklinde karma eğitime tabi tutulmuşlardır (Altunkaya, 2011) (Şekil 3, Şekil 4).

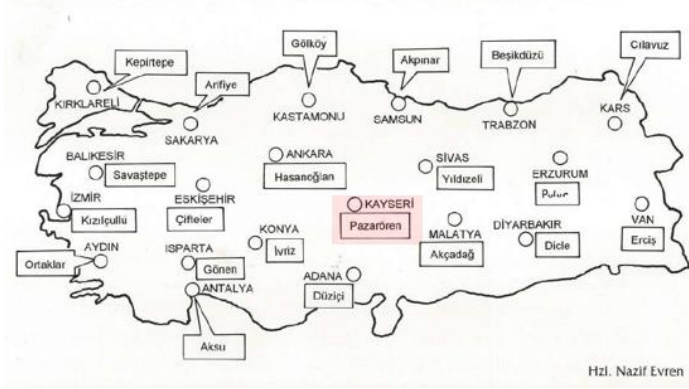

Şekil 3. Pazarören'de dikiş diken erkek öğrenciler (Özel, 1941)

Şekil 4. Pazarören'de hasat zamanı (Özel, 1941)

1.1. Türkiye’deki Köy Enstitüleri ve Kapatılma Süreçleri

20 Ekim 1940 tarihli nüfus sayımında 63 vilayeti bulunan Türkiye’de ortalama üç ile bir enstitü olacak şekilde, toplam 21 adet köy enstitüsü açılması planlanmıştır (Özel, 1941). Aşağıdaki haritada Türkiye’deki Köy Enstitüleri’nin illere göre dağılımı ve isimleri yer almaktadır (Şekil 5). Enstitülerin “coğrafya (vatan) boyutuyla” ele alınarak isimlendirilmeleri, Anadolu’nun tüm değerlerine sahip çıkılarak, emeğe dayalı bir kalkınma anlayışıyla “tam bağımsızlık” ilkesinin bir karşılığıdır (Başaran, 1990).

Şekil 5. Türkiye’deki Köy Enstitüleri’nin illere göre dağılımını gösteren harita (Özel, 1941)

Eskişehir’deki Çifteler (1939), İzmir’deki Kızıllı (1939), Kırklareli’ndeki Kepirtepe (1939) ve Kastamonu’daki Gököy (1939) köy enstitüleri “Köy Öğretmen Okulu” olarak eğitim verirken, 17 Nisan 1940 yılında “Köy Enstitüsü”ne dönüştürülmüşlerdir. Daha sonra sırasıyla Samsun/Akpınar-Ladik (1940), Antalya/Aksu (1940), Balıkesir/Savaştepe (1940), Kocaeli/Arifiye (1940), Isparta/Gönen (1940), Trabzon/Beşikdüzü (1940), Adana/Düziçi (1940), Kayseri/Pazarören (1940), Malatya/Akçadağ (1940) ve Kars/Cılavuz (1940) köy enstitüleri kurulmuştur. Devamında Ankara/Hasanoğlan (1941), Konya/İvriz (1941), Sivas/Pamukpınar (1941), Erzurum/Pulur (1942), Diyarbakır/Dicle (1944), Aydın/Ortaklar (1944) ve Van/Erciş (1948) köy enstitülerinin kurulduğu görülmektedir (Işın, 2010).

Köy enstitüleri ayakta kaldıkları 14 sene (1940-1954) boyunca eğitim alanında yapılan en önemli reform hareketlerinden biri olarak görülmüştür. Dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün (1938-1950) aşağıdaki sözleri Balıkesir Savaştepe Köy Enstitüsü’nün duvarında yer almaktadır:

“Köy enstitülerini cumhuriyetin eserleri içinde en değerlisi ve en sevgilisi sayıyorum. Köy enstitülerinden yetişen evlatlarımızın başarılarını ömrüm oldukça yakından, candan takip edeceğim (9 Mayıs 1941)” (Özel, 1941; Baykurt, 2022) (Şekil 6, Şekil 7).

Şekil 6. Hasan Âli Yücel, İsmet İnönü ve İsmail Hakkı Tonguç. Hasanoğlan Köy Enstitüsü ziyaretinde bir kız öğrenciyi dinlerlerken (Baykurt, 2022) Şekil 7. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü’nü ziyaretinde öğretmen ve öğrencilerle (21 Ağustos 1942) (Özel, 1941)

Köy enstitülerinin kuruluşuyla birlikte başlayan eleştiriler toplumun hızla bilinçlenmesi karşısında en üst seviyelere çıkmış, Türkiye'nin aydınlanma yolundaki değişimi tüm yankılarıyla duyulmaya başlanmıştır. Aradan geçen altı yıl içinde çok partili sisteme geçilmiş (1946), durumdan hoşnut olmayan bazı grupların siyasi çıkarlar doğrultusunda yaptıkları eleştiri ve baskılar nihayet sonuç vermiştir. Böylece İsmet İnönü, köy enstitüleri ile ilgili olumlu yaklaşımına rağmen, eğitim sisteminde bazı değişiklikler yapılmasına müsaade etmek zorunda kalmıştır. Bunların başında, köy enstitülerinin kuruluş aşamasındaki önemli rolleri üstlenen Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un görevlerinden alınmaları gelmiştir. Tonguç'un aşağıda yer alan sözleri gelişimin ve değişimin öncüsü olan köy enstitülerinin Türkiye'deki yankılarının nedenini anlamak açısından önemlidir:

"Köyün canlanması; belki köyün ıssızlaşmasına sebep olanların işlerine gelmeyecek ve hoşlarına da gitmeyecektir. Bilgisiz köylülerin düşünen, düşündüğünü söyleyen veya yazabilen insanlar haline gelmelerinden hoşlanmayanlar, bunların ayaklarına köstek vurmak isteyenler çıkacaktır. Onun için köyü canlandırma uğruna emeğini katacakların bu hakikati bilerek ve aldanmayarak çalışmaları lazımdır... Köy meselesi bazılarının zannettiği gibi mihaniki bir surette (köy kalkınması) değil; manalı ve şuurlu bir şekilde, köyün içten canlandırılmasıdır. Köylü insanı, öylesine canlandırmalı ve şuurlandırmalı ki, onu hiçbir kuvvet; yalnız kendi hesabına ve insafsızca istismar edemesin. Köyün sakinlerine köle ve uşak muamelesi yapamasın. Köylüler, şuursuz ve bedava çalışan birer iş hayvanı haline gelmesinler. Onlar da her vatandaş gibi, her zaman haklarına kavuşabilsinler. Köy meselesi, köyde eğitim problemleri de içinde olmak üzere bu demektir" (Tonguç, 1976).

Baskılar ve eleştiriler neticesinde yıpratılan bu eğitim reformu ve değişen siyaset sistemi (çok partili sistem) hakkında İsmet İnönü'nün Ulus gazetesindeki (1946) sözleri durumu özetleyici niteliktedir: *"Bütün siyasi ve askeri hayatımdaki vazifelerin hiçbirini kâle almadan diyebilirim ki, öldüğüm zaman Türk milletine iki eser bırakmış olacağım. Bunlardan biri köy okulları, diğeri de müteaddit partilerdir"* (Türkoğlu, 2007).

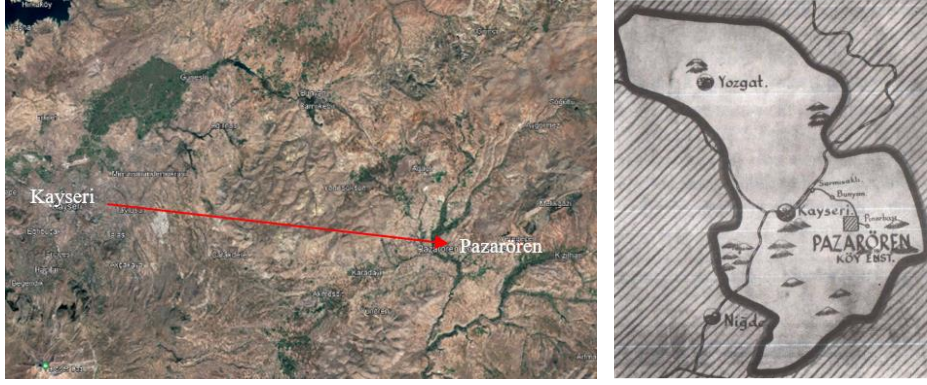
Köy enstitülerinin kapatılması 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Florida Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr. Kate V. Wofford (1894-1954) tarafından hazırlanan "Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor" doğrultusunda (Wofford, 1952) dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin (1950-1953) girişimiyle çıkartılan 6234 numaralı, 27 Ocak 1954 tarihli "Köy Enstitüleri İle İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun" (T.C. Resmî Gazete, 1954) ile köy enstitüleri kapatılmıştır (Tonguç, 2020).

Kepirtepe Köy Enstitüsü Öğretmeni, Cavit Orhan Tütengil, 18 Nisan 1966 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer alan "Köy Enstitüsü Tecrübesi" başlıklı yazısında: *"Dünya pedagoji literatürüne, Türk eğitimcilerine ve milli eğitimine şeref veren bir terim olarak girmiş bulunan "Köy Enstitüsü", biz istesek de istemesek de yaşamaya devam edecektir."* diyerek köy enstitülerinin önemini bir kez daha vurgulamış ve hatırlatmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1966).

2. Pazarören Köy Enstitüsü

Kayseri-Malatya karayolu üzerinde yer alan Pazarören günümüzde, Kayseri ilinin Pınarbaşı ilçesine bağlı olan bir mahalledir (Şekil 8). İl merkezine 81 km, ilçe merkezine ise 27 km uzaklıktaki bu yerleşim yeri (Gazalçı, 2021) Anadolu Selçukluları Dönemi'nde dünyanın ilk milletlerarası fuarı kabul edilen ve "Yabanlu Pazarı" olarak bilinen ilk pazar yerlerindedir. Ünlü İslam tarihçisi Zekeriyâ el-Kazvîni, Asarü'l-Bilad ve Ahbarü'l-İbad (1275) adlı coğrafya eserinde Yabanlu Pazarı'ndan aşağıdaki şekilde bahsetmektedir: *"Anadolu'da her yıl, bahar aylarının başında, kırk gün süren bir pazar kurulur. Bu pazara 'Yabanlu' denir. Bu pazara; doğu, batı, güney ve kuzeyden insanlar gelir. Tacirler bu pazara katılmak için çok büyük çaba sarf ederler. Doğu tacirlerinin emtiasını batılı tacirler, batılı tacirlerin emtiasını doğulu tacirler alırdı. Bu pazarda Türk ve Rum köleler (el-memâlik) ile cariyeler (el-cevâri) bulunur. Güzel atlar ve katırlar da satılırdı"* (Şahin, 2019; Sümer, 1985) (Şekil 9).

Şekil 8. Pazarören'in Kayseri il merkezine olan uzaklığını gösteren harita (Google Maps, 2023)

Şekil 9. Pazarören Köy Enstitüsü'nün çevre illere olan konumunu gösteren harita (Gazalcı, 2021)

22 Nisan 1940 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan 3803 kanun numaralı "Köy Enstitüleri Kanunu" nun (T.C. Resmî Gazete, 1940) ilk maddesi enstitülerin inşa edileceği arazi seçimi hakkında: "Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif Vekilliğince Köy Enstitüleri açılır" şeklinde bilgi vermektedir.

Türkiye'deki Köy Enstitüleri üzerine çalışmaları bulunan Fay Kirby enstitülerin kurulacağı bölgelerdeki coğrafi koşullardan bahsederken Pazarören'in iklim koşulları hakkında şunları söylemiştir: "En çok zorluklarla karşılaşan enstitüler step bölgelerinde bulunan enstitüler olmuştur. Bunlarda kuru ziraat (dry farming), yegâne mümkün ziraat şeklidir. Pazarören ve Çifteler bunun misalleridir. Pazarören bu bölgenin sert iklimine uygun sebze çeşitlerini geliştirmeyi denedi. Pazarören ekonomik bakımdan geri kalmağa mahkûmdu" (Kirby, 1962). Pazarören Köy Enstitüsü'ne ilk kaydolun ve mezun olan öğrencilerinden biri olan Ali Dündar da anılarında: "21 köy enstitüsünden tam 11'ini gezip gördükten sonra şu sonuca vardım ki, Pazarören Köy Enstitüsü: Çevre, arazi, iklim, ulaşım, ekin sel, iletişim, sağlık ve insan kaynağı açısından en zor bir ortama doğmuştu" diyerek (Köy Enstitüleri, 2008) Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nin imkan ve imkansızlıklarına dikkat çekmektedir.

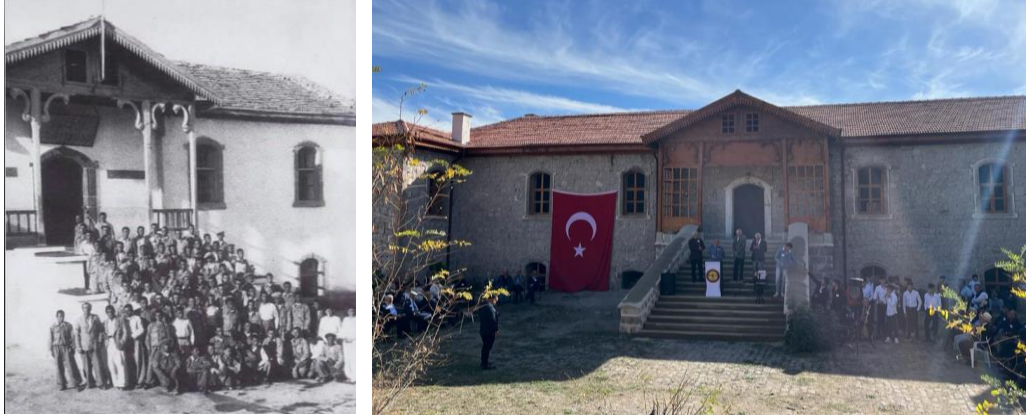
Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü'nün inşa edileceği yer seçimi konusunda da bazı bilgiler mevcuttur. İsmail Hakkı Tonguç önderliğinde, asker ve uzmanlardan oluşan heyetin ilk durağı Yahyalı olmuştur. Okulun kuruluşu ile ilgili konuya sıcak bakmayan yöneticiler nedeni ile heyet burada istenmemiş, çeşitli bahanelerle reddedilmişlerdir (Salman, 2022). Daha sonra ekip Gesi'ye gelmiştir. Tarım için uygun ancak uygulama alanı için yeterli arazi olmadığı için buradan da vazgeçilmiştir. Bunun gibi birçok köy araştırılmış, en sonunda Gesili Ethem Ruhi Öker Bey'in (sarı müdür) nahiye müdürü olduğu ve 2 katlı, 5 derslikli eğitim binasını yaptırdığı yer olan Pazarören'de karar kılınmıştır (Şahin, 2019). Ethem Ruhi Öker Bey'in yapımında rol aldığı bu binada 1938-1948 yılları arasında üç yıllık köy okullarına öğretmen yetiştirilmiştir. 1940 yılında köy enstitülerinin açılması ile Pazarören Köy Enstitüsü adını alan yerleşkede öğretmen kursları da eğitimine devam etmiştir. Kurs 1940 yılında üçüncü dönem mezunlarını vermiştir. Bu dönemde kurstan Kayseri, Niğde, Yozgat, Kırşehir ve Sivas yörelerinden gelen yaklaşık 140 öğretmen adayı mezun olmuştur (Şanal, 2010).

Pazarören Köy Enstitüsü, 1937-1938 eğitim öğretim yılında Köy Öğretmen Kursu olarak açılan ve 17 Nisan 1940 yılında çıkan yasa ile köy enstitüsüne dönüştürülmüş olan (26 Temmuz 1940) ortaöğretim düzeyinde, karma eğitim veren bir yatılı eğitim kurumudur. Öğrenci profili her köy enstitüsünde olduğu gibi başta merkez il (Kayseri) olmak üzere çevre illerdeki (Kırşehir, Niğde, Sivas ve Yozgat) kız ve erkek öğrenci nüfusunu da kapsamaktadır. Enstitü, 1940-1954 tarihleri arasında 1.974 mezun vermiştir (Işık, 2011), (Şekil 10).

27 Ocak 1954 tarihli 6234 sayılı kanun ile kapatılan (T.C. Resmî Gazete, 1954) Pazarören Köy Enstitüsü'nün (1940-1954) ismi sırasıyla; Mimar Sinan İlköğretmen Okulu (1954-1976), Mimar Sinan Öğretmen Lisesi (1976-1994), Mimar Sinan Anadolu Öğretmen Lisesi (1994-2014) ve Mimar Sinan Anadolu ve Çok Programlı Lisesi (2014-2023) olarak değişmiştir. Günümüzde Mimar Sinan Fen Lisesi

(2023-) olarak eğitim öğretim hayatına devam eden Pazarören Köy Enstitüsü, her yıl köy enstitülerinin resmen açılışı olarak kabul edilen 17 Nisan tarihinde mezun öğrencileri tarafından ziyaret edilmeye devam edilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere kapatılmaları neticesinde değişen eğitim müfredatına, yıkılan ve harabe halindeki tarihi binalarına ve yaşanan çeşitli zorluklara rağmen köy enstitüsü ruhunun ilk günkü heyecanı ile yaşatılmaya devam edildiği görülmektedir (Şekil 11).

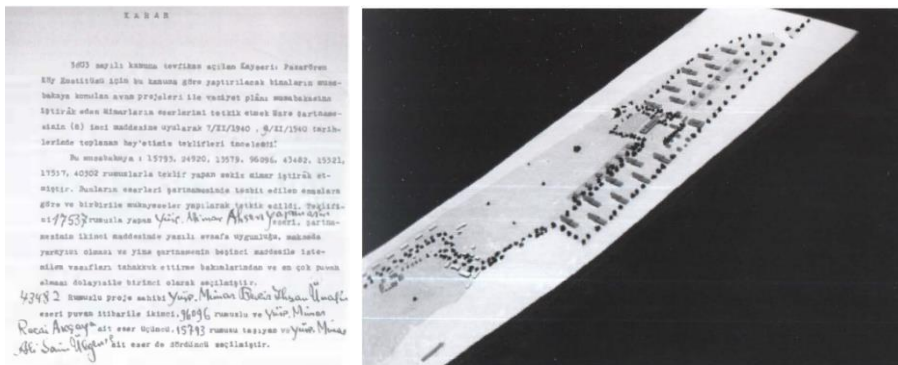

Şekil 10. Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü'nün 1947 yılı son sınıf öğrencileri. Ahmet Altınır Koleksiyonu (Albüm Aylık Görsel Kültür Dergisi, 1998) **Şekil 11.** Pazarören Mezunları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği tarafından düzenlenen cumhuriyetin 100.yılı kutlamasında hayırsever iş adamı Mustafa Yalçinkaya'nın desteği ile onarımı yaptırılan Ana Bina (Yazar tarafından çekilmiştir, 29.10.23)

2.1. Köy Enstitüleri İçin Açılan Mimari Yarışmalar ve Pazarören Mimari Projesi

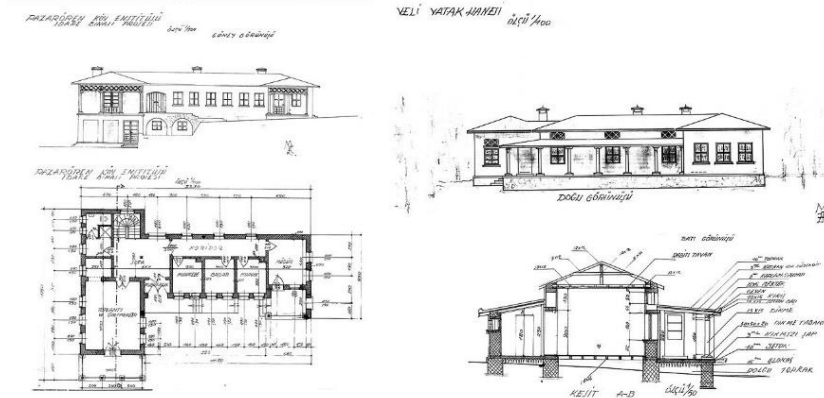
Köy Enstitüleri için açılan mimari yarışmalar Türkiye'de ilk büyük yarışma dizisidir. Şartnamede vurgulanan temel nokta, enstitünün kuruluş yeri koşulları, olanakları ve amaçlarının iyi anlaşılması hedefinden yola çıkılarak mimarların, yarışmasına gireceği enstitüde en az üç gün kalarak arazinin genel durumunu, yerel inşaat sistemlerini ve malzemelerini incelemeleri şeklindedir (T.C. Maarif Vekilliği, 1940).

3803 sayılı kanuna göre çeşitli kentlerde açılan köy enstitüleri için yaptırılacak binaların "Genel Yerleşim Planları ve Avan Projeleri" ni hazırlama işi, MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından memleket yüksek mimarları arasında yarışmaya sunulmuştur. 21 adet köy enstitüsünden 15'inin projeleri 1940-1943 yılları arasında ulusal mimarlık yarışmaları ile elde edilmiştir (Işın, 2010). Yarışmacılar yapıların 1/100 ölçekli cephe çizimlerini ve 1/200 ölçekli maketlerini yapmak zorundadır (Şekil 12, Şekil 13).

Şekil 12. Kayseri-Pazarören Köy Enstitüsü mimari proje yarışması, jüri karar tutanağı. İsmail Hakkı Tonguç Arşivi (Işın, 2010) **Şekil 13.** Kayseri-Pazarören Köy Enstitüsü mimari proje yarışması maketi (58 yapı, 4.11.1940, 1. Ödül: Ahsen Yapanar (Rumuz: 17537), 2. Ödül: Bekir İhsan Ünal (Rumuz: 43482) 3.Ödül: Recai Akçay (Rumuz: 96096), 4. Ödül: Ali Saim Ülgen (Rumuz: 15743). Yıldız Keskin Fotoğraf Koleksiyonu (Işın, 2010)

Projede yer alacak ve her enstitüde bulunacak ortak temel birimler: Okul, toplantı binaları, yatakhane, işlikler, depolar, mutfak, yemekhane, çamaşırhane, banyo, yöneticiler binası, tavla, ahır, kümesler, revir, helalar, yüz yıkama yerleri, öğretmen evleri şeklinde olacaktır (T.C. Maarif Vekilliği, 1940). Kayseri ili, Pınarbaşı ilçesindeki Pazarören Köy Enstitüsü'nün planlanmasıyla ilgili yapılan yarışma sonucunda, Yüksek Mimar Ahsen Yapanar ve Mualla Eyüboğlu Anhegger tarafından gerçekleştirilen proje birinci seçilmiştir. Vaziyet planı, veli yatakhanesi, idare binası, dershaneler, yatakhaneler, atölyeler ve misafirhane Mualla Eyüboğlu Anhegger'in eserleridir (Çokuğraş, I., Gençler, İ. Ç, 2018) (Şekil 14).

Şekil 14. Pazarören Köy Enstitüsü idari binası ve veli yatakhanesi projeleri (Mimarlar Odası, 2008)

Yarışma şartnamelerindeki bina sayıları 10, 12 veya 16 adet okul binası, 6, 8 veya 10 adet öğretmen evi şeklinde örneklenebilir. Toplam bina sayıları ise, ilk açılan 12 yarışma için 44 ila 65 arasında verilmiştir. Bina sayılarının verilmesi, aynı işleve ait çok sayıda bina kurgusuyla etaplar halinde yapılanmayı, yeni gelen öğrencilerle sağlanacak iş ve eğitim sürekliliğini, özendirmeyi ve örnek olmayı, planlamanın ve inşaanın olumlu ve olumsuz yönlerini görebilmeyi, bütçe dahilinde iş programı yapmayı ve ekonomik olmayı işaret etmektedir (Işın, 2010).

Fay Kirby enstitülerin yaparak öğrenme ilkesinden hareketle oluşturulan eğitim programı ve mimari yapılanma hakkında “küme” kavramına dikkat çekmektedir: “Köy enstitülerinin iş içinde iş eğitim ile inşaat, ziraat ve kültür derslerinin kümeler halinde paylaşımı gündelik hayat ile mimari kurguyu bütünleştiren küme kavramı olarak öne çıkmaktadır. Bu aşamada Pazarören Köy Enstitüsü, mimarlık bilimi ile pragmatik köy mimarlığının güzel bir terkididir. Gerek estetik ve gerek faydalılık bakımından tesiri mükemmeldir” (Kirby, 1962).

Temel bir birim olarak kümeler, kalabalık bir nüfusun gruplar halinde iş ve eğitim programına bölünmesidir. Büyük ölçekli binalar yerine aynı işleve sahip çok sayıda küçük ölçekli bina kurgusu, kümelerin mimari karşılığıdır. Binaların ileride başka amaçlar için kullanılmaması ve hep eğitim binaları olarak kalması fikri önemsenmiştir (Işın, 2010).

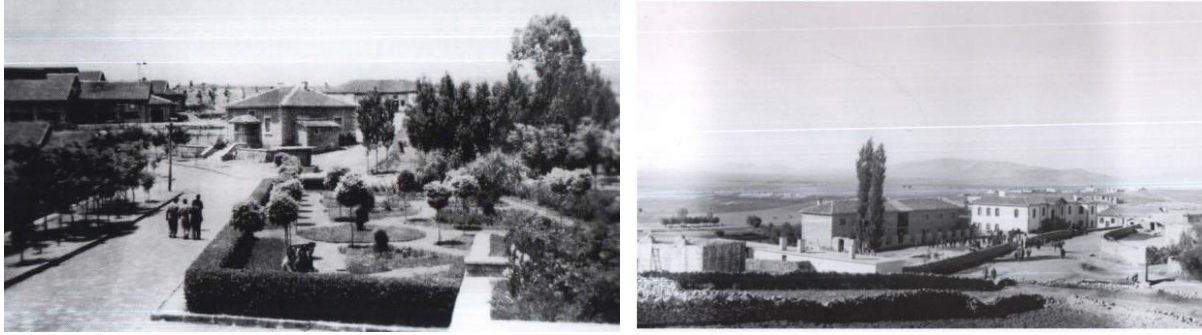
Köy enstitülerinin inşası için açılan yarışma ile binaların avan projelerine ait şartnamenin düzenlenmesinin ardından, “köy enstitülerinden mezun olacak köy öğretmenlerinin çalışacakları köylerde yaptırılacak ilkokul binaları” için de bir yarışma düzenlenmiştir. 3803 sayılı kanununun 16. maddesine göre 20 Aralık 1940 ile 10 Şubat 1941 tarihleri arasında yapılacak olan yarışmada mimarların eserlerini incelemek üzere bazı şartlar belirlenmiştir. Şartnamenin birinci maddesine göre projesi yaptırılacak ilkokul binaları, her vilayetin köylerinde yapılacak olan binalardır. Bu sebeple yarışmaya katılacak mimarlar; soğuk, sıcak ve ılıman iklim bölgelerini göz önünde tutacaklar ve bir bina için bu bölgelere göre üç tip proje teklif edeceklerdir. Mimarların, memleket iklim bölgelerinin özelliklerinden başka köylerde bulunabilen inşaat malzemesinin cinsini ve niteliklerini, iklim bölgelerine göre köy binalarının gösterdikleri stil farklarını, köylerdeki inşaatla çalıştırılacak elemanın teknik durumlarını göz önüne alarak projelerini hazırlamaları gerekmektedir (Anonim, 1940).

Yarışma sonucunda, yüksek mimar Asım Mutlu ve Ahsen Yapanar'ın (rumuz: 17.371) projeleri birinci, yüksek mimar Zeki Sayâr'ın (rumuz: 39.039) projesi ikinci ve yüksek mimar Rebii Garbon'un (rumuz: 11.111) projesi ise üçüncü seçilmiştir (Anonim, 1942). 1940'lı yıllar boyunca ülke genelinde inşa edilen birçok köy okulunda bu tip projelerin uygulandığı bilinmektedir (Kul, 2011).

2.2. Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki Yapılar ve Günümüzdeki Durumları

Yarışma şartnamelerinde yer alan bina sayılarının belirli bir düzen ve sıra takip edilerek yürütüldüğü programda, Pazarören Köy Enstitüsü için 58 adet bina yapılması planlanmıştır.

Bu yapılar: "16 adet okul binası, 12 adet öğretmen evi, 11 adet depo, 9 adet tavla, ahır ve kümesler, 4 adet atölye binası, 2 adet umumi hela ve yüz yıkama yerleri, 1 adet idare binası, 1 adet toplantı binası, 1 adet revir, 1 adet mutfak, çamaşırhane ve banyo" şeklinde belirlenmiştir (Çalışır Hovardaoğlu, 2014) (Şekil 15).

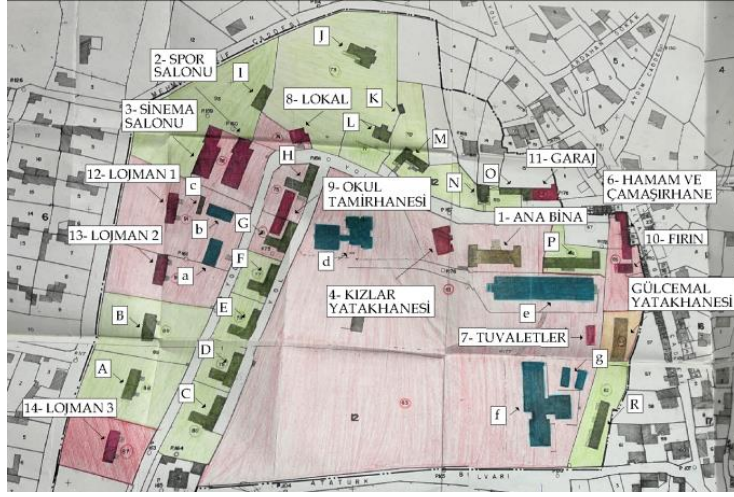
Şekil 15. Pazarören Köy Enstitüsü'nün genel görünüşleri. Yıldız Keskin Fotoğraf Koleksiyonu (Işın, 2010) ve İ.H. Tonguç Belgeliği (Işın, 2012)

Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nin zaman içindeki değişimine dikkat çekmek ve hızla gerçekleşen tahribatin önüne geçmek amacıyla kültürel mirası koruma bilincinde olan uzmanlar tarafından alanda incelemeler yapılmıştır. Mimar Ali Salman tarafından Pazarören'de yapılan tespitler sonucu tarihi binalar ile ilgili teknik bilgilerin yer aldığı bir rapor hazırlanmıştır. 10 Temmuz 1999 tarihli bu raporda Kayseri İli, Pınarbaşı İlçesi, Pazarören Kasabası, Barbaros Mahallesi, Atatürk Bulvarı'nda bulunan ve tapunun 2-3 pafta, 12 ada, 63 no'lu parselinde kayıtlı taşınmazda yer alan binalar ve arsaları, Mimarlar Odası Genel Merkezi'nin talepleri sonucu Kültür Bakanlığı Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün (KKVKBKM) 5 Mayıs 2000 tarihli, 235 toplantı numaralı, 2576 sayılı kararı ile koruma altına alınmıştır (Salman, 2013).

Sonraki yıllarda (2011), yapıların aslına uygun olarak restore edilmesi ve kültürel mirasımız olan tarihi yapıların gelecek nesillere aktarılması amacıyla yüksek mimar Pekcan Işık (Işık Proje) tarafından alanda kapsamlı bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma ile Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki binaların rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. KKVKBKM'nün 27 Ocak 2012 tarihli, 11 toplantı numaralı, 148 sayılı kararında "binalara ait elektrik, mekanik (sıhhi, kalorifer, alt yapı, yangın) ve Gülcemal yatakhane binasına ait statik projeleri ile raporların görüldüğü ve onarım uygulamalarının yapılabileceği" kararına varılmış ancak uygulamaya geçilmemiştir.

2011 yılında Işık Proje tarafından hazırlanan vaziyet planı üzerinde koruma alanı sınırları içindeki tescilli parseller "yıkılmış olan eski yapılar (A-R), yaşayan eski yapılar (1-14) ve yeni yapılar (a-g)" yer alırken (Şekil 16), 2022 yılına ait hava fotoğrafında "yaşayan eski yapılar ve yeni yapılar" ın birlikteliği görülmektedir (Şekil 17).

Şekil 16. Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nde "yıkılmış olan (A-R) ve yaşayan eski yapılar (1-14) ile yeni yapılar (a-g)" in vaziyet planı üzerindeki konumları (Işık, 2011)

Şekil 17. Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nde "yaşayan eski yapılar ve yeni yapılar" in birlikteliğini gösteren hava fotoğrafı (Google Maps, 2023)

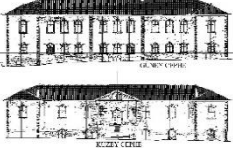

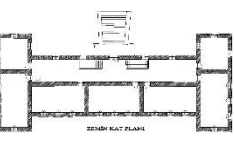

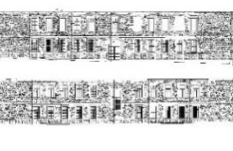

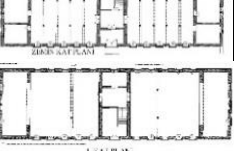

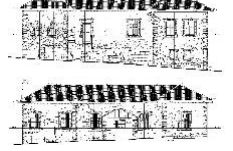

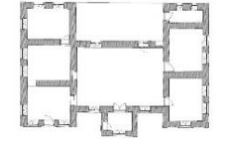

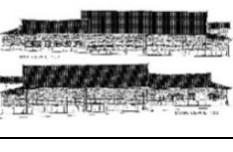

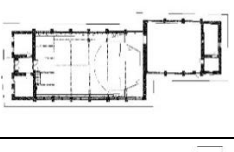

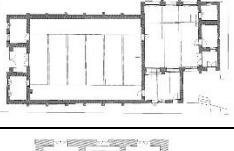

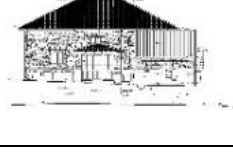

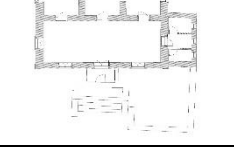

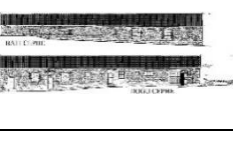

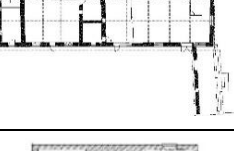

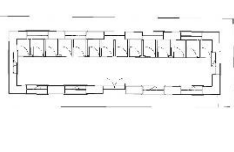
Kurulduğu dönemde yerleşkede yer alan ancak günümüzde yerinde tespit edilemeyen ve "yıkılmış olan eski yapılar" in isimleri; "A-F: Öğretmen Lojmanı ve Dershane (Sıra binalar), G: Öğretmen Lojmanı ve Laboratuvar, H: Öğretmen Lojmanı ve Kütüphane, I: İşçi/Görevli Lojmanı, J: Revir, K: Motorhane, L: Bekar Öğretmen Lojmanı, M: Eski İdare Binası, N: Kömürhane, O: Arılık, P: Depo/Ambar (Yemekhane Binası), R: Uygulama bahçesinin içinde araç gereçlerin kaydedildiği bina" şeklindedir (Şekil 16).

Günümüzde Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nde yer alan "yaşayan eski yapı" sayısı 14'tür. Bunlar; "1. Ana Bina (İdare Binası), 2. Spor Salonu (Elektrik Santrali-Jeneratör), 3. Sinema/Tiyatro Salonu, 4. Kızlar Yatakhaneleri (Kantin), 5. Gülcemal (Erkek) Yatakhaneleri, 6. Hamam ve Çamaşırhane, 7. Tuvaletler, 8. Öğretmenler Lokali, 9. Okul Tamirhanesi (Demir Atölyesi-Ahşap İşliği), 10. Fırın, 11. Garaj, 12. Lojman 1, 13. Lojman 2, 14. Lojman 3" şeklinde olup hala ayakta durmaktadır (Şekil 16, Şekil 17), (Tablo 1).

Yukarıda isimleri verilen "yaşayan eski yapılar" in yakın çevresine inşa edilen "yeni yapılar" ise "a. Lojman, b. Lojman, c. Kömürlük, d. İdare Binası, e. Lise Dershaneleri, f. Okul Yatakhaneleri, g. Baraka Yatakhaneleri" şeklinde olup günümüzde Mimar Sinan Fen Lisesi (2023-) eğitim binaları olarak kullanılmaktadırlar (Şekil 16, Şekil 17).

Tablo 1. Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki Yaşayan Eski Yapılar (Yazar tarafından hazırlanmıştır, 2023)

Sıra	Yapının Adı	Fotoğrafı	Cephe Çizimi	İç Mekânı	Planı
1	Ana Bina (İdare Binası)				
2	Gülcehal Yatakhaneşi (Erkek Yurdu)				
3	Kızlar Yatakhaneşi				
4	Tiyatro/ Sinema Salonu				
5	Spor Salonu				
6	Öğretmenler Lokali				
7	Okul Tamirhanesi (Demir Atölyesi)				
8	Fırın				
9	Tuvaletler				

10	Hamam ve Çamaşırhane				
11	Garaj				
12	Lojman 1				
13	Lojman 2				
14	Lojman 3				

Yerleşkede ayakta kalan (yaşayan) eski (tescilli) yapılar kaba yonu kesme taş beden duvarları olan, yığma yapım tekniğinde inşa edilmiş yapılardır. Taş yapı içinde betonarme döşeme ve kirişler yer almakta, böylece kompozit bir yapı meydana gelmektedir. Bu yapılarda yer yer betonarme kiriş, ahşap tavan ve döşeme kaplamaları kullanılmıştır. Kaba yonu kesme taş duvarlar, ahşap çatı makasları, kırma çatılar ve büyük boy pencereler, yapıların özgünlüğünü ve dönemin özelliğini yansıtmaktadır (Işık, 2011) (Tablo 1).

2011 yılında çekilen fotoğraflardan ve hazırlanmış olan projelerden de anlaşılacağı üzere yerleşke içindeki birçok tarihi yapı kullanılmadıkları için tahrip olmuş ve yıpranmış durumdadır (Tablo 1). Taşıdığı tarihsel değer ve mimari özellikler ile kültürel mirasımız içinde önemli bir yeri olan Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nde sonraki yıllarda yapılan incelemelerde (2023), tarihi yapıların mimari anlamda özgünlüklerini büyük ölçüde korudukları görülmüştür. Ancak ne yazık ki uzun süre kullanılmadıkları ve işlevsiz kaldıkları, olumsuz çevre koşullarından etkilendikleri, bakım ve onarım çalışmalarının yetersizliği gibi etkenlerden dolayı tahribatın boyutları giderek artmış ve ilgisizlik sonucu yapıların kendi kendine yıkılmalarının önü açılmıştır.

3. Ana Bina (İdare Binası)

“Bozkırı baştan başa yeşille öreceğiz/Tanrının geç kaldığı işi biz göreceğiz!..”

Gâlip Nâşit Arı

Ana Bina olarak adı geçen yapı, Pazarören Köy Enstitüsü'nden mezun olan odak grupları ile yapılan görüşmelerden edinilen bilgilere göre, Gesili Ethem Ruhi Öker Bey'in nahiye müdürü olduğu dönemde inşasıyla bizzat ilgilendiği eğitim binasıdır. İdare ve eğitim amaçlı olan bu yapı, betonarme iskeletli ve yığma taş duvarlarla inşa edilmiş kompozit bir yapıdır. Arazi eğimli olduğundan ön cephe zeminden üç metre yüksekte kalmıştır. Bodrum artı zemin kat olarak yığma yapım sisteminde inşa edilen yapıda, yörede sıklıkla tercih edilen taş malzeme kullanılmıştır. Yapının dış ve bölücü duvarları taş örgülüdür. Yapı sonraki dönemlerde “Taş Bina” adıyla anılmıştır (Işık, 2011), (Şekil 18). Ana giriş kapısının hemen üzerinde yer alan taş kitabe özgünlüğünü korumakta ve “PAZARVİRAN İLKMEKTEBİ” yazısı ile dikkat çekmektedir (Şekil 19).

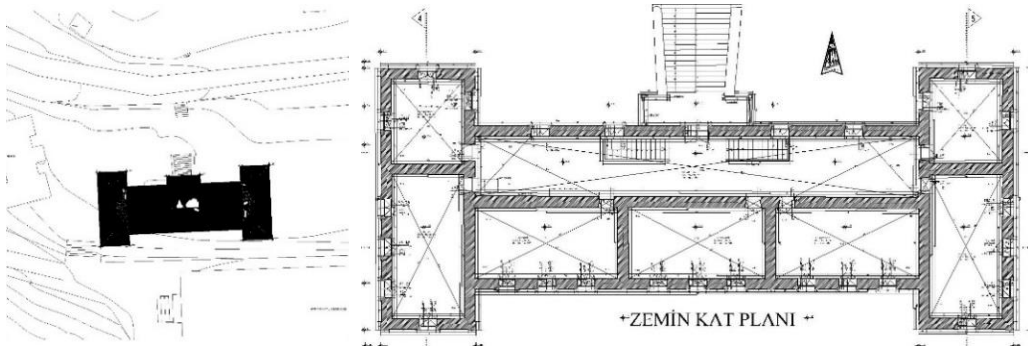

Şekil 18. Ana Bina'nın genel görünüşü (Işık, 2011)

Şekil 19. Ana Bina'nın basık kemerli ana giriş kapısı üzerinde yer alan taş kitabe (Yazar tarafından çekilmiştir, 15.04.23)

Yapı, genel olarak dönemin eğitim yapılarına uygun bir mimari anlayışla yapılmıştır. Dönemin kamu yapılarında sıklıkla rastlanan simetrik cephe sistemi bu yapı için de söz konusudur. Önde ve arkada içeri alınan orta blok, zemin katta girişin, düşey sirkülasyonu sağlayan iki geniş doğrusal tek kollu merdivenin yer aldığı bir düzenlemeye sahiptir (Şekil 20, Şekil 21). Orta bloğun iki yan kanatlarında birer pencere bulunmaktadır. Tüm pencerelerde çıkıntılı taştan bir çerçeve oluşturulmuş, böylece yapı hareketlendirilmiştir. Ahşap kırma çatı kiremitle kaplanmış, çatının alt bölümü çepeçevre bordürle çevrilmiştir. Dönemin mimari yaklaşımına uygun olarak saçaklar oldukça geniş tutulmuştur. 17 adet basamakla girişteki sahanlığa ulaşılmaktadır. Ana giriş aksının bulunduğu orta bloğun içe çekilmesi, cepheye derinlik hissi vermektedir. Yapının görkemli bir girişi vardır (Şekil 22).

Şekil 20. Ana Bina'nın vaziyet planı (Işık, 2011) Şekil 21. Ana Bina'nın zemin kat planı (Işık, 2011)

Şekil 22. Ana Bina'nın kuzey cephesinin onarım öncesi (Işık, 2011) ve onarım sonrası görünüşleri (Yazar tarafından çekilmiştir, 15.04.23)

Bina iki katlı derslik ve yönetim odalarından oluşmaktadır. Derslikler güney, batı ve doğu cephelerinde yer almaktadır. Yığma duvarlara taşıtılan betonarme döşemeler kısa yöndeki betonarme kirişlerle desteklenmiştir (Işık, 2011), (Şekil 23).

Şekil 23. Ana Bina'nın dersliklerinden ve koridorundan görünüşler (Yazar tarafından çekilmiştir, 15.04.23)

4. Pazarören Köy Enstitüsü Mezunlarının Kampüsteki Ana Binaya İlişkin Algı ve Deneyimlerine Yönelik Bulgular

Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki tarihi yapıların cephe ve mekân özelliklerinin kullanıcılar üzerindeki etkisini araştıran anketin ilk bölümünden elde edilen verilere göre; anketi cevaplayanların hepsi (18 kişi) erkektir. Kişilerin %5,6'sı (1 kişi) 45-54, %11,1'i (2 kişi) 55-64, %55,6'sı (10 kişi) 65-74 yaş aralığında ve %27,8'i (5 kişi) ise 75 yaş üstündedir. Katılımcıların yaş aralığından da anlaşılacağı üzere, yerleşkenin "Pazarören Köy Enstitüsü" olduğu dönemde eğitim gören yalnızca 2 kişiye (%11,1) (Kemal ÇATALTEPE (93) ve Nafiz AĞCA (91) ulaşılabilmektedir. Diğer katılımcıların %77,8'i (14 kişi) okulun adının "Mimar Sinan İlk Öğretmen Okulu", %11,1 (2 kişi) ve "Mimar Sinan Öğretmen Lisesi" olduğu dönemde eğitim görmüşlerdir.

Yerleşkedeki mimari yapıların değerlendirilmesine geçmeden önce, çalışmanın başında bahsedilen "Köy enstitülerinin mimari yapıları, Türkiye'nin kültürel mirasının korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından nasıl bir rol oynamaktadır?" şeklindeki araştırma sorusuna da dikkat çekilmek istenmiştir. Bu aşamada katılımcılara "Pazarören Köy Enstitüsü'nün kendileri için olumlu ve olumsuz olarak ne anlam ifade ettiği" sorulmuş ve kişilerden aşağıdaki yanıtlar alınmıştır:

"Pazarören Köy Enstitüsü zamanının en iyi eğitim kurumlarından biriydi. Ülkenin kalkınmasının kalesiydi. İdealist, çağdaş bir eğitim kurumuydu. Üretici, aydınlanma merkezi bir ocaktı. Gerçek hayatın küçültülmüş modeliydi. Aydınlik bir ülkenin temeli için yeri çok kıymetliydi. Ülke aydınlanmasındaki yeri

unutulmaz. Çoğunlukla aydın insanlar yetiştiren bir kurumdu. Kendi imkanlarıyla hayatıyeti sürdürme becerisi olan bir kurumdu. 1940'lı yıllarda köylünün çocuklarının okuması için yaptıkları fedakarlığın ve estetiğin can bulduğu, kırsal hayatın ve sosyal yapının tanıtıldığı en güzel örnekti. Bizlere büyük katkısı olan anılarla dolu bir okuldu. Kaliteli ve çağdaş eğitimin merkeziydi. Aydınlık bir ülke için çalışılırdı. Hamdık, piştik. Yapararak, yaşayarak öğrendik. İş içinde eğitim, eğitim yanında üretim vardı. Spor, resim ve güzel sanatlara ilgi ve yeteneklerimizi geliştirmemizi sağladı. Mutluyduk. Çok güzel anılarımız oldu. Ders programımız dolu doluydu. Derslerden önce serbest okuma saatlerimiz olurdu. Güzel arkadaşlıklar kurduğumuz, karşılıklı saygının olduğu yıllardı. Eşit paylaşımcılığı, birlik, beraberlik, kardeşliği, insan sevgisini, adam olmayı öğrendiğimiz yuvamızdı. Birey olarak değer gördüğümüz yerdı. Her şeyi ile değerliydi. Devlete hizmet etmek için hepimizin yarış halinde olduğu bir yerdı. Harika yıllarım geçti. Bu yüzden ölene kadar damakta bir tat olarak kalacak. Kendimi her zaman köy enstitüsü mezunu gibi hissederim. Her şeyiyle çok güzeldi. “

Pazarören Köy Enstitüsü'ndeki tarihi yapılarda kullanıcıların karşılaştığı mekânsal zorlukları ve kullanıcıların yerleşkedeki vakit geçirme deneyimlerini aktaran yanıtlar ise aşağıdaki gibi olmuştur:

“Pazarören Köy Enstitüsü'nün tek sorunu şehir bağlantısının yetersizliği ve taşrada oluşuydu. Haftada bir sinema oynardı beğenirdik. Soğuk kış ısıtmasız yatakhanelerde üşürdük. Kışın olumsuz hava koşullarına, ayazına ve soğuğuna dayanılmazdı. Güçlü arkadaşlıklar yanında yalnızlık vardı. Köy çocuğuyduk, görgü kurallarını çok bilemezdik. Bir kızla nasıl konuşacağız, çatal bıçakla nasıl yemek yiyeceğiz bilemezdik. Şehre uzaktı. Her istediğimizde şehre gidip gelemezdik. Ayakkabımızı eskise tamir ettirmek için bile çıkamazdık. Çok disiplinliydi. Ortaokul yaşında bir çocuk için askeriye gibi olması ağır gelirdi. Yatakhanelerde battaniyemizin kenarı kıvrık olsa azar işitirdik.”

Tablo 2. Pazarören Köy Enstitüsü Ana Binası'nın Cephe ve Mekân Özelliklerinin Kişi Üzerinde Yaratdığı Etkinin Ölçülmesine Yönelik Anlam Farklılaşma Ölçeğiyle Elde Edilen Bulgular (Yazar tarafından hazırlanmıştır, 2023)

Yapının Adı		Fotoğrafi	Cephe çizimi			İç mekânı		Planı
Ana Bina (İdare Binası)								
		1 (çok)	2 (az)	3 (nötr)	4 (az)	5 (çok)		
Soru 1:	Büyük/Geniş Yapı	12 kişi (%66,6)	3 kişi (%16,6)	1 kişi (%5,5)	1 kişi (%5,5)	1 kişi (%5,5)	Küçük/Dar Yapı	
Soru 2:	Yüksek/Ferah Mekân	11 kişi (%61,1)	5 kişi (27,7)	1 kişi (%5,5)	1 kişi (%5,5)	-	Alçak/Kasvetli Mekân	
Soru 3:	İyi Aydınlatılmış Mekân	8 kişi (%44,4)	5 kişi (27,7)	3 kişi (%16,6)	1 kişi (%5,5)	1 kişi (%5,5)	Kötü Aydınlatılmış Mekân	
Soru 4:	Güzel Kokulu Mekân	6 kişi (33,3)	5 kişi (27,7)	3 kişi (%16,6)	3 kişi (%16,6)	1 kişi (%5,5)	Kötü Kokulu Mekân	
Soru 5:	Sessiz Mekân	7 kişi (%38,8)	6 kişi (33,3)	5 kişi (27,7)	-	-	Gürültülü Mekân	
Soru 6:	Düzenli/Basit Mekân	11 kişi (%61,1)	3 kişi (%16,6)	3 kişi (%16,6)	1 kişi (%5,5)	-	Düzensiz/Karmaşık Mekân	
Soru 7:	Kullanışlı Mekân	11 kişi (%61,1)	5 kişi (27,7)	1 kişi (%5,5)	1 kişi (%5,5)	-	Kullanışsız Mekân	
Soru 8:	Bezemeli/Süslü Yapı	2 kişi (%11,1)	7 kişi (%38,8)	3 kişi (%16,6)	2 kişi (%11,1)	4 kişi (%22,2)	Bezemesiz/Sade Yapı	
Soru 9:	Güzel Yapı	13 kişi (%72,2)	3 kişi (%16,6)	2 kişi (%11,1)	-	-	Çirkin Yapı	
Soru 10:	İz Bırakan Yapı	17 kişi (%94,4)	1 kişi (%5,5)	-	-	-	Unutulan Yapı	

Pazarören Köy Enstitüsü Ana Binası'nın cephe ve mekân özellikleriyle ilgili yapılan değerlendirme sonuçları, mimari yapıların insanlar üzerindeki algısının farklı özelliklere ve tasarım unsurlarına bağlı olarak nasıl değiştiğini göstermektedir. Bu sonuçlar, kişilerin bina cephe ve mekânlarının algılanış biçimlerine karşı çeşitli davranış biçimleri sergilediklerini göstermektedir. Dolayısıyla sonuçlar, mekân tasarımı ve kullanıcı deneyimi açısından önemli olup mekânların insanlar üzerindeki etkisini anlamak için değerlidir.

Tablo 2'deki bulgular üzerinden yapılan değerlendirmelerde, katılımcıların Ana Bina'ya yönelik öncelikli olarak "İz Bırakan Yapı" (%94,4) ve "Güzel Yapı" (%72,2) şeklindeki olumlu algıları öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, Ana Binanın "Büyük/Geniş Yapı" (%66,6), "Yüksek/Ferah Mekân" (%61,1), "Kullanışlı Mekân" (%61,1) ve "Düzenli/Basit Mekân" (%61,1) olarak algılanması diğer önemli özellikler arasındadır. Bu da genel anlamda katılımcıların mekânın boyutları ile orantılı olan büyüklük, genişlik, yükseklik ve ferahlık gibi tanımlamalara yönelik pozitif algı eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu aşamada mekân tasarımındaki yatay ve dikey elemanların (zeminler, duvarlar, tavanlar, merdivenler, kapı ve pencereler vb.) algılama sürecinde etkili olduğu, düzen ve kullanışlılık gibi etkenlerin ise mekânın fonksiyonelliği ve kullanım kolaylığı ile ilişkili olduğu unutulmamalıdır.

Diğer taraftan "İyi Aydınlatılmış Mekân" (%44,4), "Sessiz Mekân" (%38,8), "Bezemeli/Süslü Yapı" (%38,8), "Güzel Kokulu Mekân" (%33,3), gibi özelliklerde orta düzeyde algılar bulunmaktadır. Özellikle eğitim yapılarında aydınlatma ve doğal ışık kullanımı, mekânın kullanışlılığını ve konforunu artırarak öğrencilerin odaklanmasını sağlar ve böylece öğrenme verimliliğini (öğrenme ortamının kalitesini) artırır. Bu aşamada Ana Bina'daki pencerelerin konumu ve boyutu, duvarlarda kullanılan renkler vb. mekânların aydınlatma düzenlemelerinde estetik ve işlevsel açıdan düşünülmesi gereken unsurlardandır. Mekânların sessiz ya da gürültülü olarak algılanması ise eğitim yapılarında çalışma ve odaklanma açısından önemli bir faktördür. Öğrenci oldukları dönemde Ana Bina'daki mekânların gürültülü olduğunu düşünen kullanıcı olmasa da % 27,7'lik bir kesim nötr olarak katılım sağlamıştır. Bu da mekânların planlanmasındaki faktörlerin (merdiven ve koridorların sınıflarla olan ilişkisi, akustik düzenlemeler, ses yalıtımı vb.) kullanıcı deneyimi açısından önemli olduğunu göstermektedir. Ana binanın "Bezemeli/Süslü Yapı" ya da "Bezemesiz/Sade Yapı" olarak algılanmasında, cephe ve mekânların süsleme düzeyi etkili olmuştur. Yapının ana giriş kapısı önündeki ahşap kolonların üst kısımlarında yer alan C kıvrımlı ahşap elemanlar dışında (Şekil 10, Şekil 11, Şekil 22), iç mekânlarda herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Süsleme düzeyi, mekânın estetik algısını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu sebeple katılımcıların %38,8'i Ana Binayı daha az "Bezemeli/Süslü Yapı" olarak, %22,2'si ise "Bezemesiz/Sade Yapı" olarak algılamıştır. Ayrıca sonuçlardan %33,3'lük bir grubun (6 kişi) mekânları güzel kokulu olarak algıladığı görülmektedir. Bu da kokunun genel mekân atmosferinin belirlenmesinde etkili olduğunu ve kullanıcı memnuniyetini yükseltmek için önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Tablo 2'deki diğer bulgular, "Küçük/Dar Yapı" (%5,5), "Kötü Aydınlatılmış Mekân" (%5,5), "Kötü Kokulu Mekân" (%5,5) ve "Kullanışsız Mekân" gibi olumsuz algıların genel olarak düşük oranlarda olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, "Alçak/Kasvetli Mekân", "Gürültülü Mekân", "Düzensiz/Karmaşık Mekân", "Kullanışsız Mekân", "Çirkin Yapı" ve "Unutulan Yapı" gibi bazı özellikler ise hiçbir katılımcı tarafından yanıtlanmamıştır. Dolayısıyla Ana Bina'ya yönelik yapılan değerlendirmelerde genel olarak olumlu bir görüşün hâkim olduğu, yapı tasarımının ve işlevinin beğenildiği, mekân düzenlemesinin kullanıcı ihtiyaçlarına uygun olarak planlandığı ve manevi değerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak tüm bu tespitler, cephe ve mekân tasarımında kullanıcı deneyimi açısından hangi özelliklerin ön planda olduğunu ve nasıl algılandığını, yapıların toplumda nasıl bir etki yarattığını anlamak için önemlidir. Bulgular aynı zamanda, çalışmanın başında bahsedilen "Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki tarihi binaların cephe ve mekân özellikleri kullanıcıların bu binalara ilişkin algılarını ve deneyimlerini nasıl etkilemektedir?" şeklindeki araştırma sorusunun da bir karşılığıdır.

Yapılan anket çalışmasında katılımcılara ayrıca açık uçlu 2 soru yöneltilmiştir. Bunlardan ilki "Ana Bina hakkında eklemek istedikleriniz nelerdir?" olmuş ve aşağıdaki yanıtlar alınmıştır:

“Ana Bina... Bir dönem yuvamız oldu. Bu yapının eskisi gibi baştan sonuna kadar günün yapı ve mimarisine uygun bir şekilde yapılması gereklidir. Bakımında çok geç kalındı. Restore edilmeli, korunmalı. Aslına sadık kalarak restore edilip, eğitim hizmetinde kullanılmalı. Eskisi gibi yaşatılmalı. İç mekânının da amaca göre düzenlenmesi gerekir. En son Temmuz 2023'te gördüm. Restorasyon çalışmaları devam ediyordu. Bakanlık veya Belediye desteği gerektiğini düşünüyorum. Geçmişimize sahip çıkılması gururlandırıcı. Bakımı ve yaşatılması için gayret, Ana Bina öksüz kalsın!”

Diğeri ise “Ana Bina'nın restorasyonu yapılacak olsa hangi amaçla işlevlendirilmesini isterdiniz?” şeklinde olup katılımcılardan birebir olarak şu yanıtlar alınmıştır:

“Çiftçilerin eğitimine katkı sunan, üretimi destekleyen, tarım ve ziraat halk evi olarak yararlı olur. Okulun geçmişini simgeleyen ve yaşatan eğitim müzesi olması. Eski aslına uygun olarak restore edilmesi. Müze, sosyal tesis veya eğitim tesisi olabilir. Köy enstitüleri müzesi olarak değerli olur. Kültür evi ve müze olarak. Eğitim öğretime kazandırılmalı ve bir bölümü müze olmalı. Yaşayan okul projesi. Eğitim yapısı olarak kullanılmalı. Uygun olursa bilimsel laboratuvar olarak kullanılmalı. İdare binası ya da yine derslik olarak kullanılmalı. Yine eskisi gibi öğretmen yetiştirmeli.”

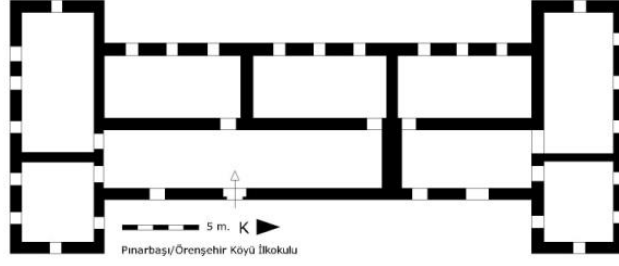
Yukarıda verilen cevaplardan da anlaşılacağı üzere, tarihi yapıların kullanıcılar üzerindeki etkisi yalnızca mimari (cephe ve mekân özellikleri) ölçekte değildir. Tüm katılımcıların ortak dileği, çağdaşlaşma yolunda temelleri atılan köy enstitüsü felsefesinin ve ruhunun tarihi yapılar ile birlikte yaşatılarak korunması ve gelecek nesillere aktarılmasıdır. Ayrıca “Ana Bina” özelinde yoğunlaşan bu anket sonucunda, çalışmanın başında bahsedilen “Pazarören Köy Enstitüsü'ndeki tarihi yapıların özgün işlevleri ve tasarımları günümüzde ne ölçüde korunmuştur? Mimari miras açısından önem taşıyan, korunması gereken ve yenileme için öncelikli olan tarihi yapılar hangileridir?” şeklindeki araştırma sorularına da ilgili yanıtların alındığı görülmüştür.

SONUÇ:

Pazarören Köy Enstitüsü'nün açılmasından sonra, özellikle 1944-45 yılları arasında pek çok okul inşa edildiği kaydedilmektedir. 1930'lu yıllarda Pınarbaşı ilçesine bağlı birer nahiye merkezi olan Kaynar, Pazarören ve Örenşehir'deki okulların Osmanlı'nın son döneminde tasarlanmış olan İptidai bir mektep planından geliştirildiği anlaşılmaktadır (Özbek, 2019). Örneğin Pazarören Köy Enstitüsü Ana Binası, Kaynar kasabasındaki ilkokulun ana binası ile (Şekil 24) yapım sistemi, malzemesi, cephe öğeleri ve iç mekân özellikleri gibi mimari ve mekân unsurları bakımından benzerlik göstermektedir. Ayrıca, Örenşehir Köyü İlkokulu (Şekil 25) ile Akkışla Cumhuriyet İlkokulu'nun (Şekil 26) planlarının da Pazarören Köy Enstitüsü Ana Bina planı ile benzerlik göstermesi aynı dönemde inşa edilen okul yapıları için önemli örneklerdendir.

Şekil 24. Pınarbaşı, Kaynar Kasabası İlkokulu'nun giriş cephesi ve iç mekân görünüşleri (Özbek, 2019)

Şekil 25. Pınarbaşı, Örenşehir Köyü İlkokulu planı (tahmini 1934 yıllar) (Özbek, 2019)

Şekil 26. Akkişla Cumhuriyet İlkokulu kuzey cephe görünüşü (Özbek, Y., Arslan, C., 2008)

Sonuç olarak, köy enstitüleri savaştan çıkmış fakir ve yorgun bir milletin coğrafyasında temelleri atılan Cumhuriyet Rejimi'nin yeni bir ürünüdür. Bu tarihi yapılar Cumhuriyet Dönemi'ndeki eğitim reformunun fiziksel temsilcileri ve somut örnekleridir. Bugün köy enstitüleri, kapatılmalarının üzerinden 70 yıl geçmiş olmasına rağmen yüreğinde vatan ve bayrak sevgisi olan herkesin içinde bir ukde olarak durmaktadır. Hedeflenenden çok daha kısa sürede ömrünü tamamlamak zorunda bırakıldıkları için uzun yıllar hafızalardan silinmemiş ve yankıları devam etmiştir. Kazanımları, uluslararası düzeyde benimsenerek UNESCO tarafından gelişmekte olan dünya ülkelerine örnek bir eğitim modeli olarak önerilmiştir. UNESCO tarafından saptanan 22 evrensel eğitim ilkelerinden 15 tanesinin köy enstitüsü uygulamasında mevcut olduğu bildirilmiştir (Elmas, 2020).

6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli depremin öncelikli olarak tarihi yapılar üzerinde yıkıcı etkisinin oldukça fazla olduğu aşikardır. Kayseri ili de tıpkı Kahramanmaraş ili gibi fay hattı üzerinde yer almaktadır. Jeoloji Mühendisleri Odası tarafından 1014/503 sayılı, 29.03.2021 tarihli, Kayseri'nin depremselliği konulu "içinden diri fay geçen" kentlerden biri olarak "Fay Üzerinde Yaşayan Kentlerimiz: Kayseri Raporu" şeklinde bir bilgilendirme raporu hazırlanmıştır (TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, 2021). Bu raporda, deprem gerçeğinin topluma ve ilgililere doğru anlatılması, fayların konumu ve bu fay hatlarının hangi yerleşim birimlerini doğrudan etkilediği bilgisinin ilgili kurum ve kişilere bildirilmesi amaçlanmıştır. Tam da bu sebeple, günümüzde kullanılmadıkları için atıl durumda olan ve tüm güçlüklerle rağmen ayakta kalmaya devam eden Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi'ndeki tarihi yapılara dikkat çekilmesi gerekmektedir. Cumhuriyet Dönemi mimari mirasımız olan bu eserlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması eğitim ve kültür tarihimiz açısından oldukça önemlidir. Bu aşamada yapılacak olan çalışmaların başında, afet durumlarında kültürel mirasın korunmasına yönelik önerilerin hazırlanması, değişen yaşam koşulları ve gelişen teknolojik imkanlar doğrultusunda yapıların özgün özelliklerinin korunarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Yapılacak restorasyon çalışmalarında öncelikli olarak yapıların orijinal durumlarının tespit edilerek korunması ve zaman içinde kaybetmiş olduğu eski işlevlerinin yapılara geri yansıtılması gerekmektedir. Yapılması gereken tüm müdahale ve değişikliklerde Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun ilke kararlarına ve Venedik Tüzüğü ilkelerine (Ahunbay, 2009; Venedik Tüzüğü, 1964) uygun davranışlarda bulunmaya çalışılmalı ve buna özen gösterilmelidir. Tüm bunlara ek olarak Kayseri ili, Pınarbaşı

ilçesinde yer alan Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi toplumsal, kültürel ve ekonomik anlamda bir bütün olarak ele alınarak korunmalı ve tanıtılmalıdır. Aynı zamanda bölgenin turizm potansiyeli artırılarak kalkınmaya katkıda bulunması sağlanmalı ve kaynak oluşturmasına olanak tanınmalıdır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Pazarören Köy Enstitüsü Yerleşkesi ile ilgili çalışmalarını bilime katkı amaçlı paylaşan yüksek mimar Pekcan Işık'a ve ankete katılan Pazarören Köy Enstitüsü mezunu değerli öğretmenlerimize teşekkür ederim.

KAYNAKÇA:

- Ahunbay, Z. (2009). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. (5. Baskı). İstanbul: Yem Yayın.
- Akyüz, Y. (2007). Türk Eğitim Tarihi - M.Ö. 1000-M.S. 2006. Pegem A, Yayın Yeri: Ankara.
- Albüm Aylık Görsel Kültür Dergisi. (1998, Nisan). <https://core.ac.uk/download/pdf/38308175.pdf>
Erişim tarihi: 10.09.2023
- Altunkaya, N. (2011). Köy Enstitüleri Toplu Bakış. Eğitimiş Yayınları. Ankara.
- Anonim, 1940. "Köy Enstitüleri Mezunlarının Çalışacakları Köylerde Yaptırılacak Okul Binalarının Planlarına Ait Müsabaka Şartnamesi", Arkitekt, c.1940, s.187-188, Ankara.
- Anonim, 1942. "Köy Okulları Proje Müsabakası", Arkitekt, c. 1941-42, 12-13, Ankara.
- Aysal, N. (2005). "Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri". Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 9 (35-36), Mayıs-Kasım 2005, ss. 267-282.
https://doi.org/10.1501/Tite_0000000047
- Bahadır, Z. (2006). "Köy Enstitüsü". İslam Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.283-285.
- Binbaşoğlu, C. (1990). "Köy Enstitülerinde Öğretim Programları." Öğretmen Dünyası. Yıl:11, Sayı:124, s.27-32.
- Başaran, M. (1990). "Özgürleşme Eylemi: Köy Enstitüleri. Köy Enstitülerinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan". Çağdaş Yayınları, Erdini Basım ve Yayınevi, s.59, 1990, İstanbul.
- Baykurt, F. (2022). "Unutulmaz Köy Enstitüleri", Literatür Yayınları, s.38.

Cumhuriyet Gazetesi. (1966, 18 Nisan) <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1966-04-18/0>

Erişim tarihi: 18.08.2023

Çalışır Hovardaoğlu, S. (2014). Pazarören Köy Enstitüsü'nün Sosyo-Mekânsal Etkilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Kırsal Tarih Araştırması (1938-1954). *Tarih Okulu Dergisi*, 19, 581-599. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh600>

Çapa, M. (2014). "Milli Eğitim Bakanlığı'nın Yetki ve Uygulamaları Çerçevesinde Ders Kitapları (1950-1960)". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* S.54, s.59-70.

Çokuğraş, I., Gençler, İ. C. (2018). Çok Yönlü Bir Cumhuriyet Mimarı: Mualla Eyüboğlu Anhegger. *Mimarlık Dergisi* Sayı: 403 Eylül - Ekim 2018.

Elmas, A. (2020). Köyü Canlandırma Hareketi Olarak Köy Enstitüleri. Ankara: İKSAD Yayınevi.

Gazalcı, M. (2021). "21 Köy Enstitüsü - Çınarlar Anlatıyor". Bilgi Yayınevi, Ankara.

Gediklioğlu, Ş. (1971). Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri. Ankara: İş Matbaacılık.

Google. [Pazarören Köy Enstitüsü - Google Maps].

<https://www.google.com/maps/place/Pazar%C3%B6ren+K%C3%B6y+Enstit%C3%BCs%C3%BC/@38.7606247,35.8904834,186708m/data=!3m1!1e3!4m10!1m2!2m1!1zUGF6YXLDtnJlbiBrw7Z5IA!3m6!1s0x152cbd39a8007cd1:0x9e36ef78d152810a!8m2!3d38.6757751!4d36.1624581!15sCg9QYXphcsO2cmVuIGvDtnlaESIPcGF6YXLDtnJlbiBrw7Z5kgEGc2Nob29smgEjQ2haRFNVaE5NRzluUzBWSIEwRm5TVVJ3YIRSeU1rNVJFQUXgAQA!16s%2Fg%2F11f610tl8s?entry=tту> Erişim Tarihi: 07.07.2023.

Işık, P. (2011). Pazarören sanat tarihi ve teknik izah raporu. Işık Proje, Adana.

Işın, E. (Ed.) (2010). Düşünen tohum konuşan toprak: Cumhuriyet'in Köy Enstitüleri 1940-1954=Mindful seed speaking soil: Village Institutes of the Republic. Cilt 1. İstanbul: İstanbul Araştırma Enstitüsü.

Işın, E. (Ed.) (2012). Düşünen tohum konuşan toprak: Cumhuriyet'in Köy Enstitüleri 1940-1954=Mindful seed speaking soil: Village Institutes of the Republic. Cilt 2. İstanbul: İstanbul Araştırma Enstitüsü.

Karagöz, S. (2005). *Kayseri-Zincidere Köy Muallim Mektebi (1926-1932)'nin Türkiye'de öğretmen yetiştirme tarihi içindeki yeri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Kirby, F. (1962). Türkiye'de Köy Enstitüleri. Ankara: Rüzgarlı Matbaa. İmece Yayınları: 2.

Köy Enstitüleri. (2008, Eylül-Ekim). Her Sayıda Bir Enstitü: Pazarören Köy Enstitüsü.

<http://www.koyenstitulerivakfi.org.tr/FileUpload/ds12596/File/bulten10.pdf> Erişim tarihi: 05.08.2023

Kul, F. (2011). Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binaları. *Mimarlık Dergisi* (360), 66-71, Mimarlar Odası Yayınları.

Kurşuncu, T. (2018). *Köy enstitüleri projesi ve bir örneklem olarak Pazarören Köy Enstitüsü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

Mimarlar Odası. (2008). Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri. Mualla Eyüboğlu Anhegger. Mimarlığa Katkı Dalı Başarı Ödülü. <http://mo.org.tr/ulusalsergi/index.cfm?sayfa=MKD-Mualla-Eyuboglu/> Erişim tarihi:15.08.2023

Özbek, Y., Arslan, C. (2008). Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, c.I, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kayseri.

Özbek, Y. (2019). Kayseri/Pınarbaşı'nda Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-45) Köy Okulları. Akdeniz Üniversitesi İnsani Bilimler Dergisi, 9 (1): 267-286.

Özbek, Y. (2013). Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1945) Kayseri'de Okul Yapıları, Belleten, Cilt: 77 Sayı: 278, 271-302. <https://doi.org/10.37879/belleten.2013.271>

Özel, M. (1941). Köy Enstitüleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü.

Pehlivanoglu, R. (2016). Türkiye'de Köy Enstitüleri, Pazarören Köy Enstitüsü. Kayseri.

Salman, A. (2013). Pazarörenli Yıllar-İçinde Yaşayanların Anlatımıyla. Kayseri: Geçit Yayınevi.

Salman, A. (2022). Yazdıklarım-Yaşadıklarım. Kayseri: Derform Matbaacılık.

Sümer, F. (1985). Yabanlu Pazarı (Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar). Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

Şahin, Z. (2019). Can Pazarören. Laçın Yayınevi.

Şanal, M. (2010). Kayseri-Pazarören Köy Eğitim Kursu. Erciyes Üniversitesi International Journal of Social Science. Volume 3 Issue 1, p. 23-47.

T.C. Maarif Vekilliği (1940). Köy Enstitüleri Binalarının Avan Projelerine Aid Müsabaka Şartnamesi, Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi 2(70) 199-203, Devlet Matbaası, Ankara.

T.C. Resmî Gazete. (1940, 17 Nisan). Köy Enstitüleri Kanunu. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4491.pdf> Erişim Tarihi: 02.08.2023.

T.C. Resmî Gazete. (1954, 27 Ocak). Köy Enstitüleri İle İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8625.pdf> Erişim Tarihi: 05.08.2023.

TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası. (2021, Mart 29). Fay Üzerinde Yaşayan Kentlerimiz: Kayseri Raporu- 13. https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/101d6a6214451ae_ek.pdf Erişim tarihi: 07.09.2023

Tonguç, İ. H. (1976). Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları (1935-1946). İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Tonguç, İ. H. (2020). Canlandırılacak Köy. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı. İstanbul.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1926, 22 Mart). Maarif Teşkilâtına Dair Kanun. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400789.pdf Erişim Tarihi: 02.08.2023.

Türkoğlu, P. (2007). Tonguç ve Enstitüleri. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Venedik Tüzüğü (1964, Mayıs). https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf Erişim tarihi: 31.03.2023

Wofford, K. V. (1952). Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor, (F. Varış, Çev.). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The study aims to investigate how the architectural design of village institute buildings affects the spatial perception of users. This study focuses on the impact of the facades and spatial features of historical buildings in the Pazarören Village Institute campus on the users. It also investigates whether village institutes should be protected as cultural heritage as a part of social memory and identity, and how a sustainable balance can be achieved in this protection process.

Research Questions:

The following questions were sought to be answered in the study. These research questions focus on the architectural structures of Pazarören Village Institute Campus, one of the educational buildings of the Early Republican period.

RQ1. What are the architectural features, and functions of the historic buildings at the Pazarören Village Institute? To what extent have the original functions and design of the buildings been preserved today? Which historic buildings are important in terms of architectural heritage, need to be preserved, and are prioritized for restoration?

RQ2. How do the façade and spatial features of the historical buildings on the Pazarören Village Institute campus affect the users' perceptions and experiences of these buildings?

RQ3. What roles do the architectural structures of village institutes play in terms of preserving Turkey's cultural heritage and passing it on to future generations?

Literature Review:

As a result of the literature review, it is seen that most of the graduate research and articles on "village institutes" focus on the Turkish education system, policies, and ideologies. In addition, there are many sociological studies on village institutes in general (their foundation, historical development, activities, and closure). Some studies have examined the village institutes through the Turkish modernization process. In addition to these studies, there are also individual studies on village institutes in Turkey. These are graduate studies that include examples from the Institute (Beşikdüzü Village Institute, İvriz Village Institute, Kepirtepe and Arifiye Village Institutes, Pazarören Village Institute, Pular Village Institute, Hasanoğlan Village Institute, Kızılçullu Village Institute, Pamukpınar Village Institute, Arifiye Village Institute, Kepirtepe Village Institute etc.). As can be understood from the studies, a detailed architectural and spatial perception study on the architectural structures of Pazarören Village Institute Campus has not been conducted. Moreover, involving the local community and the public in the project can fill this gap in the literature. Since the conservation of architectural heritage, its future use, the touristic potential of cultural heritage, and its benefits to the regional economy are often neglected dimensions, the contribution to this field is also very important.

Methodology:

In the research, first of all, a detailed literature study was conducted. Later, the study continued by obtaining architectural data and information about the area from authorized institutions and experts, examining the structures on site and conducting a survey with people trained in the institute buildings. The results obtained were discussed and evaluated within the scope of architectural space perception. At the same time, the data obtained were analyzed on the institute campus, and all data on old (registered) buildings, demolished old buildings, and new buildings along with old buildings were shown in a table. Later, facade and interior

photographs of the existing buildings on the campus and tables containing plan and facade drawings are included. As a result, benefited from the comments of our valuable teachers who graduated from Pazarören, who helped establish a link between the past and the future, and tried to draw attention to the current situation of the buildings. In this way, the importance of understanding the Village Institute school and transferring it to future generations was emphasized.

Results and Conclusions:

When participants were asked about the buildings they used during their student years, it became apparent that they were familiar with most of the buildings. The feedback related to the "Main Building" was exclusively included in the survey results, as all participants expressed a high level (%100) of appreciation and sensitivity for it. The evaluation of the facade and spatial features of the Main Building at Pazarören Village Institute emphasizes the diverse behavioral patterns exhibited by individuals in perceiving building facades and spaces, highlighting the significant relationship between space design and user experience. Understanding how spaces influence individuals is crucial in architectural design.

In the study investigating the impact of the façade and spatial characteristics of the historical buildings in the Pazarören Village Institute campus on the users, interviews/surveys were conducted with focus groups (18 people) consisting of Pazarören Village Institute graduates who were educated in the buildings in question.

In Table 2, which includes the findings of the research, participants generally perceive the Main Building positively as a "Building that left a mark" (94.4%) and a "Beautiful" (72.2%). There is an absence of negative perceptions such as "Low/Dark", "Noisy", "Irregular/Complex", "Unusable", "Ugly" and "Forgotten Structure" suggesting an overall positive view where the design and functionality of the building are appreciated, along with its perceived spiritual value. Moreover, the perception of the Main Building as a "Large/Wide" (66.6%), "High/Romy" (61.1%), "Usable" (61.1%), and "Regular/Simple" (61.1%) indicates positive sentiments towards dimensions like size, width, height, and spaciousness. The alignment with user needs in terms of space organization and functionality is evident, as no participant commented on the space being "Disorderly/Complex" or "Unusable" suggesting the space is well-planned. However, perceptions of features such as "Well-Lit" (44.4%), "Quiet" (38.8%), "Decorated/Ornamented" (38.8%), and "Fragrant" (33.3%) are moderate. Lighting, especially natural light in educational settings, significantly enhances usability, comfort, and learning environment quality. Factors like window position, size and wall colors are crucial considerations for lighting arrangements in terms of aesthetics and functionality. In terms of negative perceptions, mentions of "Small/Narrow" (5.5%), "Poorly-Lit" (5.5%), "Foul-smelling" (5.5%), and "Unusable" were minimal. Characteristics like "Low/Dark", "Noisy", "Irregular/Complex", "Unusable" and "Forgotten" were not mentioned by any participant, underscoring minimal negative impressions.

These insights highlight the significant influence of architectural design on user experience and community perception. Furthermore, they illuminate participants' aspirations to restore and repurpose the Main Building, underscoring its cultural and educational heritage. The protection and transfer of these works, which are our architectural heritage of the Republican Period, to future generations is very important in terms of our educational and cultural history. In the restoration works carried out, first of all, it is necessary to preserve the original condition of the buildings and to reveal the old functions that they have lost over time.